

**INSTITUTIONEN FÖR SOCIOLOGI
OCH ARBETSVETENSKAP**

STÖRST AV ALLT ÄR...LÖGNEN

En studie i David Bowies gestaltning av Ibsens begrepp Livslögn

Marianne Gabrielsson

Examensarbete för Kandidat i sociologi, 15 hp

Handledare: Carl Cassegård

Termin/år: HT 2017

Abstract

Titel:	Störst av allt är ...lögnen. En studie i David Bowies gestaltning av Ibsens begrepp Livslögn
Författare:	Marianne Gabrielsson
Handledare:	Carl Cassegård
Examinator:	Mark Elam
Typ av arbete:	Examensarbete för kandidat i sociologi 15 hp
Tidpunkt:	Hösttermin 2017
Antal tecken inkl.blanksteg:	72062

Syfte och frågeställningar:

Syftet med studien är att ur ett existentiellt perspektiv diskutera hur David Bowie, i sina texter, gestaltar Ibsens begrepp livslögn. Genom en litteratursociologisk läsning av Bowies verk ämnar studien använda ett material som ligger utanför sociologins traditionella ramar och på så sätt kunna synliggöra och diskutera sociologins existentiella begränsningar, i relation till livslögn. Syftet kommer att besvaras med hjälp av frågeställningarna:

- Hur förhåller sig individens livslögn till sociala strukturer, normer och värderingar i David Bowies texter?
- På vilket sätt kan David Bowie ses som en tillgång i det sociologiska studiet av hur samhällets påverkan på individen genererar livslögner?

Metod och material:

Studien utgår från ett litteratursociologiskt perspektiv, där Cosers *sociology through literature*, och Svedjedals *sociopoetik* är de metodologiska analysverktyg som används. Materialet består av 33 utvalda texter, från sammanlagt 16 album med David Bowie.

Huvudresultat:

Hur förhåller sig individens livslögn till sociala strukturer, normer och värderingar i David Bowies texter?

Bowie framställer livslögnen som en konsekvens av en tillvaro och verklighet som saknar mening för individen. För att kunna förhålla sig till lagar, normer och värderingar använder livslögnen mekanismer som förträngning, avtrubning, bedövning och roller. Det som då sker är en slags nedåtgående spiral där dessa mekanismer skapar ett inre kaos hos individen – som för att kunna överleva, skyddar sig med livslögnens masker och roller. Dock så kvarstår i individen känslor såsom förvirring, ensamhet och förtvivlan vilka mynnar ut i en värld präglad av kaos.

På vilket sätt kan David Bowie ses som en tillgång i det sociologiska studiet av hur samhällets påverkan på individen genererar livslögner?

Bowie tillför en existentiell dimension till sociologin genom det s.k. *inre mötet*. När individen ställs mot sin egen spegelbild genererar detta två möjligheter; vi kan välja att fly vår egen spegelbild genom livslögner, masker och roller – eller så tar vi möjligheten till rannsaking och verkligen ser människan i spegeln. På så sätt erbjuds vi en möjlighet att ta av livslögnens mask och hitta en värld präglad av frihet.

Nyckelord:

Livslögn, reifikation, David Bowie, litteratursociologi, sociology through literature, kritisk teori

Förord

Att skriva denna text hade inte varit möjligt utan dig Ulf – min ovärderliga livskamrat och solen som alltid strålar i mitt hjärta ♥

Och till Carl som har ställt upp med så mycket värdefull hjälp – och verkligen utmanat mina tankar. Ord som tusen tack är inte på långa vägar tillräckligt...!!!

Omslagsbild: David Bowie under *Diamond Dogs Tour* 1974

<https://newrepublic.com/minutes/127392/understand-david-bowie-shape-shifter-watch-cracked-actor>

Bild sid.33 Hämtad från:

<https://www.pinterest.se/pin/507217976767810960/>

Disposition

Studien inleds med en kort inledning och bakgrund till problemområdet, som mynnar ut i studiens frågeställningar. Sedan följer tidigare forskning, som övergår i en presentation av studiens teoriram i kapitel 2. Nästa kapitel tar upp det metodologiska utgångspunkterna, och sedan följer en analyspresentation i kapitel 4. Avslutningsvis redovisas och diskuteras studiens resultat i kapitel 5.

Genomgående för studien är att David Bowie oftast ersätts med enbart Bowie. Vidare redovisas alla noter separat, samt att studiens material återfinns i sin helhet i bilaga 1, med titel på album, respektive text samt albumomslag. Valet att ta med omslagen är för att påvisa David Bowies kreativitet, roller samt förmåga till förändring. Avslutningsvis, alla citat eller ord som jag vill ge extra betydelse, kommer att kursiveras.

Innehållsförteckning

1 Inledning	6
1.1 Problemformulering och syfte	6
1.2 Varför David Bowie?	9
1.3 Tidigare forskning	10
2 Teoretiska perspektiv.....	12
2.1 Kritisk teori i förhållande till livslögn	12
2.2 Reifikation	14
2.3 Platser för mening	16
3 Metodologiska perspektiv.....	17
3.1 Sociology through literature	17
3.2 Sociopoetik - en del av litteratursociologin	18
3.3 Urval, reflexiva och etiska ställningstaganden.....	19
4 Analys	20
4.1 Bowies beskrivning och analys	20
4.2 Bowies vision och vägar till förändring	28
5 Resultat.....	34
5.1 Diskussion.....	36
Noter	40
Litteraturförteckning.....	41
BILAGA	45

1 Inledning

*Tar ni livslöggen från en genomsnittsmänniska tar ni
lyckan från honom på samma gång*

(Ibsen 1988:263 - 264)

Det finns ett ord jag har burit med mig under hela mitt vuxna liv, ett ord jag upptäckte när jag för första gången läste Henrik Ibsens pjäs *Vildanden*. Detta ord gjorde ett så starkt intryck på mig att jag inte har kunnat släppa det, trots att det har passerat mer än 30 år. Ordet i sig låter kanske inte speciellt märkvärdigt, och ändå har det en *mer än* märkvärdig kraft och påverkan på oss. Ordet jag talar om är Livslögn¹ - ett ord bland tusentals andra ord, och ändå inte - för just det här ordet bär på en kraft så oerhört stor att den stjälar själva kraften vi behöver för att leva (Sandberg 2012). Shaw definierar livslögn som att det på många sätt är det ultimata självbedrägeriet, där vi maskerar livet med ideal och skapar ett 'falskt' liv – och där vi inte inser att vi rör oss allt längre bort från verkligheten, och hur vi skadar både oss själva och andra när vi kämpar för att upprätthålla denna fasad av lögn (1917). Detta är en definition jag ställer mig bakom, och som kommer att vara central för min studie.

Tillsammans med Livslögn, har även David Bowie varit högst närvarande genom hela mitt vuxna liv...ja till och med längre än så. Jag minns första gången jag hörde *Life on Mars*, i början på 1970-talet, på en skrapig vinyl - och redan då gick David Bowies uttryck rakt in i mitt unga hjärta. Ibsen och Bowie - en dramatiker och en popartist – och samtidigt två oerhört centrala sociologer, i mina ögon. Genom dem kan vi både se och förundras över hur lögnen blir, och är, en central del i våra liv - och genom dem kan vi också influeras till hur man ska, kan eller bör förhålla sig till livslöggen. Genom dem väcks också frågan huruvida livslöggen erövrar våra tankar, så till den grad, att vi till slut *blir* våra lögn, eller med andra ord – kan livslögnernas kraft få oss att driva allt längre och längre bort från oss själva och istället skapa en identitet byggd på falskhet, självbedrägeri och lögn?

1.1 Problemformulering och syfte

Enligt Engdahl & Larsson behandlar sociologer en viss del av verkligheten; den sociala eller samhällsrelaterade. Grunden till detta ligger i en önskan om att studera och fundera över de sociala relationernas sammanhang, samt samhällslivet i stort (2011:10). Hos Ibsen (1988) illustreras sociala relationer av individens förhållande till lögn, lycka och identitet. Livslöggen uppstår

då sanningen blir alltför smärtsam att leva med. Detta medför att livslögn och lycka framstår som i princip oskiljaktiga från varandra (Skinnar 2006).

Utifrån detta menar jag att livslögnen är ett mycket intressant sociologiskt problem att ta sig an, och fördjupa sig i; speciellt om vi betänker hur Ibsen egentligen presenterar två typer av lycka. Vi har den lycka som uppstår genom livslögnen, men som samtidigt driver oss allt längre bort från oss själva, och in i ett allt djupare tillstånd av olycka – och vi har den lycka som uppstår när vi slutar ljuga för oss själva och därmed också avslutar vårt falska liv.

När vi talar om oss själva utifrån existentiella termer, ser jag *Självet* som en slags referenspunkt bortom sociala normer och värderingar. Självet kan på så sätt inte åtskiljas från subjektet, i den bemärkelsen att det är subjektet som är medvetet om vad som sker inom oss. Vi kan således skönja spår av Platons sinnevärld (kroppen) och idévärld (medvetandet) (Ringborg 2015). I en tillvaro där samhällseliga sanningar, såsom sociala strukturer, normer och värderingar får våra sinnen att dra åt olika håll, är det Självet som naturligt vill söka sig bort från allt det lidande och olycka som detta medför vilket jag ser som Självet genuina egenskap; en önskan om att befria sig från lidande och lögn.

Gällande dessa frågor upplever jag att det finns begränsningar inom sociologin i form av ett undvikande av frågor som rör just existensen och Självet. Ofta refererar man till socialt konstruerade begrepp som t.ex. erkännande, socialisation och rollövertagande (Ritzer 2009; Engdahl & Larsson 2011). Dock behövs det en djupare diskussion kring huruvida subjektet kan existera utanför dessa sociala konstruktioner. Om subjektet är det som är medvetet om vad som sker är det också i subjektet vi hittar Självet genuina, inneboende egenskaper såsom vänskap, välvilja, kärlek och befrielse från lidande.

Även om dessa frågor kan tyckas ha en filosofisk karaktär, menar jag att sociologi och filosofi går hand i hand, trots Durkheims försök att nischa sociologi och se det som avskilt från övriga discipliner (Ritzer 2009). Att kritiskt granska och analysera den sociala verkligheten, utan att föra in existentiella dimensioner är inte möjligt menar jag. Försöker vi separera dem från sociologin vore det som att blunda för subjektivitetens betydelse för verkligheten. Vi kan se det som att filosofin i högre grad lyfter fram subjektets egna roll i skapandet av verkligheten, där jag menar att Självet utgör vår *verkliga* verklighet till skillnad från den 'falska' av samhället konstruerade som sociologin ofta talar om. För att förmedla en så holistisk bild som möjligt av verkligheten, vill jag hävda vikten av att kombinera filosofin med sociologin.

Genom Bowies existentiella ingång till subjektet, kan vi lyfta fram dess autentiska känslor och egenskaper, vilket jag menar att man kan missa om man enbart ser Jaget som socialt bestämt och konstruerat. Studien ämnar att fokusera på individens förhållningssätt till livslögnen. En stor del av sociologisk forskning ägnas ofta åt att beskriva och analysera framförallt yttre, strukturella problem, trots att livslögnens problematik innebär *en kombination* av dessa yttre problem och individens inre medvetandeprocesser. Detta medför en uttalad existentiell problematik i form av exempelvis frågor som rör individens förhållningssätt till liv och död, fruktan, ångest och rädsla, samt upplevelser av handlingsmöjligheter respektive tvång (Flisbäck 2014:17). Då obalansen inom sociologin leder till att dessa frågor inte diskuteras tillräckligt, anser jag att det är viktigt ur en sociologisk synvinkel att lyfta livslögnens existentiella och sociologiska problematik.

Mitt bidrag till detta är att med hjälp av David Bowie² analysera hur hans texter gestaltar livslögn. Min förhoppning är att detta kan öka det existentiella fokuset och därmed synliggöra sociologins rådande begränsningar, men också diskutera huruvida dessa kan ifrågasättas och eventuellt utvidgas. Utifrån denna bakgrund kommer följande frågeställningar att besvara studiens syfte:

- Hur förhåller sig individens livslögn till sociala strukturer, normer och värderingar i David Bowies texter?
- Hur kan vi se David Bowie som en tillgång i det sociologiska studiet av hur samhällets påverkan på individen genererar livslögner?

Studiens ontologiska antaganden om ett Själv bortom sociala normer och värderingar, innebär att vi förvisso påverkas av dessa normer och värderingar – men att vi också har ett eget ansvar i formandet av identiteten, vilket ger en konflikt mellan Självvetet och det av samhället konstruerade medvetandet.

Eftersom jag vill undersöka såväl våra lögners förhållningssätt gentemot samhället, som studera och förklara Bowies sociologiska bidrag i form av nya perspektiv, är studien både explorativ och explanativ. Även emancipatoriska inslag förekommer genom individens förändringsaspekt i relation till lögnen.

När det gäller generaliserbarhet, kommer studien inte att göra några sådana anspråk, då det är svårt att dra generella slutsatser från en litteraturstudie. Trots det vill jag hävda att min studie medför ett viktigt teoretiskt bidrag i och med dess konstruktiva och nytänkande karaktär i relation till befintlig sociologisk forskning. Avslutningsvis, även om

studien behandlar texter som sträcker sig över en längre tidsperiod har studien ändå ett övervägande synkront fokus, i och med relationen individ – samhälle i vårt nutida samhälle.

1.2 Varför David Bowie?

”Sociologi är studiet av människans sociala liv och av grupper och samhällen” (Giddens 2014:23). Vidare innebär sociologi att man oftast stannar vid att beskriva redan observerade och existerande fenomen (Engdahl & Larsson 2011). Utifrån denna definition vill jag hävda att David Bowie utvidgar de sociologiska ramarna genom att han även belyser visioner om förändring. Förvisso råder det sociologiska visionstankar genom t.ex. Marx klassanalys – dock menar jag att det existentiella perspektivet på individens inre relation till livslögn ibland saknas i dessa visioner.

En fara som föreligger inom sociologisk forskning är också att ett begreppsliggörande av vårt inre, skulle kunna leda till även en reifikation av Självvet, och då också livslöggen. Som en motkraft till sådana risker, kan vi se hur konst, litteratur och musikaliska texter talar om det inre på ett sätt som bryter med den traditionella, teoretiska begreppsanvändningen, varför Bowie är en värdefull resurs i att vara behjälplig den sociologiska forskningen med att undvika ett reifierat subjekt.

Figur 1 Den sociologiska problemlösningsprocessen (Egen modell).

Utifrån denna modell vill jag illustrera den sociologiska problemlösningsprocessen, applicerad på frågan kring individens subjekt. Med bakgrund i sociologins syfte, ser vi hur forskningen behandlar framförallt steg 1 och 2. Vi har såväl Marx, Bourdieu som feministisk forskning som alla berör beskrivningar och analyser av strukturella problem, såsom t.ex. klassanalys eller begrepp som habitus, fält och kapital (Jmf. Ritzer 2009; Engdahl & Larsson 2011). Även om feministisk teori har en slags emancipatorisk riktning är det dock fortfarande även här stort fokus på beskrivning och analys av genusrelaterade problem (Giddens 2014). Dock

förekommer det forskning som berör steg 3 och 4. Marcuse t.ex. försöker integrera Freuds insikter om möjligheterna till psykisk frigörelse (Ritzer 2009), vilket vi även ser hos Flisbäck som talar om en utbredd viljeideologi, bestående av enskilda viljor kämparanda och stora tidsinsatser (2014:58). I Habermas kommunikativt handlande förklaras att förändring inte kan uppstå förrän vi kan etablera en ömsesidig förståelse (Engdahl & Larsson 2011).

Vi kan således urskilja alla fyra steg inom sociologin, dock är den väsentliga skillnaden att den sällan fokuserar på subjektet i relation till problemprocessen. Sartre t.ex. inledde med att diskutera den fria individens möjligheter att skapa sin egen verklighet, för att sedan övergå till ett fokus på hur individen befinner sig i en ”massiv och förtryckande social struktur som begränsar och alierar hans aktiviteter” (Ritzer 2009:495). Hos Bowie däremot ser vi en tydligare existentiell riktning, då han uppvisar en genuin önskan om att kombinera det sociologiska med det existentiella.

När det gäller forskningen kring Bowies relation till sociologin ser vi en något annorlunda ansats till problemprocessen, där forskarna är mer benägna att lyfta fram hur även steg 3 och 4 är viktiga för Bowie. Bl.a. antologin *David Bowie: Critical Perspectives* (Devereux; Dillane & Power 2015) har samlat ett antal forskare som alla berör Bowie och sociologiska dilemman. Genom dem kan vi se hur steg 3 och 4 tycks ingå som en naturlig del i Bowies skrivande, vilket ger en existentiell präglning av hans sätt att närma sig sociologiska frågor.

1.3 Tidigare forskning

Roller och rollspel är något jag vill betona i forskningen och som jag anser kan bidra till att utveckla studiens resonemang kring livslögn. Vi kan t.ex. se hur vi blir Den lyckosamme lögnaren, när vi lyckas uppbåda tillräckligt med energi för att upprätthålla våra lögnar, och på så sätt anpassa oss till samhällets ideal i så stor utsträckning att vi inte längre tvivlar på den sociala roll vi spelar (Johansson 2007). Hos Mead skulle den Lyckosamme lögnaren kunna sättas in i sammanhanget Jag – Mig, där Mig innebär att vi intar samhällets attityder gentemot oss själva och sålunda blir Mig istället för Jag (Engdahl & Larsson 2011).

Som en motsats till denna gestaltning av roller, ser vi hur Usher & Fremaux belyser Bowies olika personas³, bl.a. *Ziggy Stardust*, *Aladdin Sane* och *The Thin White Duke*. Dessa kan symbolisera vår önskan om att *fly oss själva*, vilket illustreras med Bowies eget uttalande: ”Be careful. You can escape everything in this life. Everything. Except yourself” (i Devereux et al. 2015:58). Detta ser Fitch som positivt, då det kan användas i syftet av en

annan-världslig reflektion av världen (i Devereux et al. 2015), vilket delas av Miles (1980). Bowie låter oss *se* alienationen, istället för att uppslukas av den.

I do tend to stand on the outside sometimes. I don't know whether it's a failing or whether it's an advantage. My own feeling is that I hope very much that an outsider's viewpoint is as beneficial, if not more beneficial, than that of somebody who is completely involved. (Bowie i Miles 1980:61-62)

Utifrån det marxistiska begreppet alienation som påvisar individens förfrämligande från sitt arbete, sin arbetsprodukt, sig själv och sina medmänniskor (Ljungar i Azarian; Daoud & Larsson 2014:22), kan vi se hur Bowie går bortom dessa strikt ekonomiska aspekter, och istället ser hur vi förfrämligas från vårt subjektet. Detta tillsammans med isolering, övergivenhet, rädsla och ångest beskrivs som Bowies ontologiska utgångspunkter (Tweedy 2017), och som ligger nära den vardagliga, gemensamma erfarenheten av förlust, maktlöshet och meningslöshet – både från oss själva såväl som samhället. Här kan vi se det sökande efter identitet och mening som Bowie förmedlar (Stevenson & Leorne i Devereux et al.2015), vari Ali & Wallace lyfter fram hur Bowie, i detta, avstår från att vara en auktoritativ röst, utan istället en röst som vädjar till vårt förstånd och till vårt hjärta (i Devereux et al. 2015) – bidrag som jag ser kan utveckla den sociologiska forskningens begränsningar.

En viktig poäng som tas upp av Waldrep (2004) är Bowies förmåga att, till skillnad från andra artister, välja att överge fans och medias förväntningar och istället experimentera med genrer och roller oavsett vad övriga världen tycker. I samband med hur han belyser samhällets absurditet, och på så sätt detroniserar samhällets sanningar (Fitch i Devereux et al.2015), kan vi öppna upp för en mer komplicerad bild än den som Johansson (2007) och Mead påvisar (Engdahl & Larsson 2011) – vilket blir viktigt för studien och ger den en slags pionjäranda, som i nuläget saknas inom den sociologiska forskningen.

2 Teoretiska perspektiv

”How is it possible to live a proper life in an improper society?” (Adorno i Hannula 2005:31)

Adornos fråga i citatet ovan kan tolkas som en fråga gällande frihet; hur kan vi vara fria i ett samhälle präglad av ofrihet? På liknande sätt kan vi också relatera Adornos fråga till livslögnen; hur kan vi vara fria i ett samhälle präglad av lögn? Marx uttryckte det som att ”[m]änniskan var för alltid sina egna omständigheters offer, ständigt upprepande en lika okontrollerbar som onåbar samhällslig verklighet. Istället för fria själar var vi med andra ord fångar”. Med detta menar Marx att individen inte skapar historien efter egen fri vilja, utan istället formas vi av historien och de rådande samhällsstrukturerna (Hannula 2005:36).

Om vi ser livslögn och frihet som varandras motpoler där individen först blir fri när vi kan överge våra lögn, då blir kritisk teori en relevant utgångspunkt i och med dess fokus på frihet. I förhållande till Ibsens mekanismer förtryck, idealisering av dolda motiv och förträngning⁴ och hur dessa kan leda till falska liv, kan kritisk teori erbjuda värdefulla möjligheter till analys och tolkning. Detta gäller även i förhållande till förändrings - och frihetsaspekten vi ser hos David Bowie.

Genom att kombinera Marx och Lukács med Sartres existentialism får studien en holistisk inramning. Sartre menar att existensen föregår essensen och att vi därmed görs konstant ansvariga för våra handlingar, i en slags ren subjektivitet. Detta medför känslor av förvirring och desorientering i och med den kontigens som präglas av nihilism⁵. Vår tillvaro som i grunden är meningslös blir för Sartre synonymt med äckel och avsky inför en meningslös existens. För att undfly den oro och ångest detta skapar inom oss bygger vi upp illusioner och ägnar oss åt Ond tro⁶ och självbedrägeri. Vägen till befrielse från vår Onda tro är att acceptera vår totala frihet (Sartre 1975; 2002).

2.1 Kritisk teori i förhållande till livslögn

Genom att kritisera falska tankesystem och ideal skapade av en samhällselit, och som dessutom ofta är svåra att förstå, kan vi se ett samband med det väsentliga i Bergers idé om hur individen rutinmässigt definierar sig själv genom hur man blir ”inprickad på den sociala kartan” (Miegel & Johansson 2002:137). Detta uttryck för en slags ideologisk

samhällskontroll ser vi även i Elias civilisationsteori där individens inläring av självkontroll betonas i relation till överlevnad, d.v.s. individen lär sig olika sätt att hantera samhället för att inte gå under. Både Berger och Elias kan sålunda kopplas till kritiken av samhällselitens ideal och ”de medel som alla samhällen behöver för att existera och som de tillgriper för att upprätthålla ordningen och kontrollera sina medlemmar” (op.cit.:138).

Kritisk teori kan även kopplas till hegemoni⁷ genom Gramscis tanke att det dominerande samhällsskiktets makt skapas och upprätthålls p.g.a. att de dominerade accepterar denna rådande ordning (Ritzer 2009). ”Samhället är ett objektiva faktum som bestämmer vem vi är, men människornas egna meningsfulla handlingar bidrar till att återskapa samhället och ibland också till att förändra det. Eftersom samhället har skapats av människor, kan det också förändras av människor” (Miegel & Johansson 2002:140). Sålunda kan vi tala om hur individen står mellan valet att vara fri och osäker – eller ofri, men säker. Detta val ingår som en fundamental del i att vara människa, och som vi inte kan fly undan (Hannula 2005).

Genom sin kritik av ideologi och hegemoniska dimensioner kan kritisk teori, i relation till livslögn, sägas förespråka en kritik av dominans. En diskussion som bl.a. illustreras av Habermas legitimeringar, eller tanke-system som det politiska systemet skapar för att upprätthålla sin existens, och som är utformade för att mystifiera det politiska systemet (Ritzer 2009:237).

När det gäller samhällelig kontroll över individen och dess medvetande som en förutsättning för samhällets överlevnad, ser vi tydligt hos exempelvis Durkheims metodologiska kollektivism där individens medvetande är en summa av kollektivt skapade normer och värderingar, d.v.s. samhällets kollektiva medvetande är större än den enskilda, isolerade individens (Enghdal & Larsson 2011: 147). Det som kritisk teori gör är att vända sig mot denna syn på världen och istället skapa ett motstånd genom reflektion över etablerade ideologier, olika former av maktrelationer och ’för-givet-tagna’ uppfattningar (Alvesson & Sköldberg 2009).

Utifrån studiens fokus på livslögn krävs det dock mer än att bara kritisera och analysera samhällets skuld i skapandet av livslögn och ofrihet. Det krävs också en diskussion kring vem som döljer sig bakom masken och hans egna ansvar i skapandet av lögnen. Vi hittar det delvis i alienationsbegreppet där vi kan skymta varför vi väljer att gå emot subjektets önsknings. Genom processen alienation från ting; alienation från självet; alienation från sitt artväsen, eller den natur som är väsentlig för mänskligheten, till alienation från medmänniskor (Miegel & Johansson 2002:46), kan vi se att ju längre bort vi kommer

från vårt subjekt, desto mer förlorar vi förmågan att tänka och reflektera då vi blir mer djurlika till vår natur. Som en konsekvens av detta tappar vi även förmågan att relatera till andra människor annat än i egenskap av döda ting, eftersom inte heller de är levande subjekt (op.cit.:47).

Denna förklaring är mycket relevant för studien. Det som saknas är dock en diskussion kring vad subjektet egentligen är. Om vi bara fokuserar på *varför* vi väljer lögn framför sanning, menar jag att det blir svårt att föra en berikad diskussion som också lyfter fram subjektets frihet och egna ansvar. I detta behöver vi inte förkasta *allt* det som är socialt skapat, då Självvet även kan påverka till en socialisering av genuina ideal som exempelvis vänskap och välvilja, som alla syftar till att framhäva människan i oss. Men det är nödvändigt att diskutera *hur* vi kan hitta de socialiseringsmekanismer som kan hjälpa oss att återerövra subjektet.

Dilemmat med en diskussion kring ett s.k. autentiskt subjekt är att hitta dess beståndsdelar och begreppsligöra dem utan att samtidigt göra det till ytterligare en social konstruktion. Om subjektet omvandlas till ännu en identitet riskerar vi att göra även subjektet till en roll vi måste spela och upprätthålla, som i förlängningen blir till både livslögn och ond tro. För att utveckla denna problematik vill jag föra in begreppet reifikation⁸ och dess fokus på individen som förtingligat objekt (Jameson 1996).

2.2 Reifikation

Reifikationsbegreppet (ursprungligen från Hegel) fick stort genomslag genom att Lukács gjorde det centralt i samhällsanalysen som en utveckling av Marx tankar kring varufetischism, där Lukács menar att individen i allt större intensifiering blir objektifierad och sedd som en vara – eller förtingligad (Miegel & Johansson 2002). Den centrala skillnaden dock mellan varufetischism och reifikation ligger i deras räckvidd. Marx fokus på varor är begränsat till endast den ekonomiska dimensionen av samhället, medan Lukács tillämpar sin teori på hela samhällets alla sektorer. Lukács menar att vi ser samma dynamik i hela samhället där människorna alltmer tror att de sociala strukturerna har egna liv – på så sätt får strukturerna en objektiv karaktär. I likhet med Weber och Simmel menar Lukács att förtingligandet inte kan begränsas till den kapitalistiska strukturen utan innefattar hela tillvaron, oavsett ideologi, som ett slags mänsklighetens oundvikliga öde (Ritzer 2009:231)

Individen i det kapitalistiska samhället konfronteras med en konstruerad, eller väsensfrämmande verklighet, och som vi själv har varit delaktig i att skapa. Eftersom vi står

helt motståndslösa inför denna verklighets lagar kan vi endast använda verkligheten för att handla och agera, genom lagbundna processer, och med egoistiska intressen som fokus. Dock menar Lukács att individen även i dessa egenintressen förblir objekt – och inte subjekt – för skeendet (op.cit.:231). Lukács hävdar därför att individen blir objektifierad genom de sociala strukturernas lagar, men också samtidigt förtingligad i relation till sig själv. Detta sker via en process där vi först har en värld av färdiga ting, som sedan genererar olika förhållanden mellan dessa ting, karakteriserade av obetvingliga, egenmäktiga krafter. Individen kan sedan utnyttja dessa krafter till sin fördel, dock utan någon förmåga att kontrollera dem. På så sätt blir individen, nu i form av mänskligt ting, underkastat sociala lagar som tvingar individen att följa ekonomins spelregler, som bortser från den mänskliga aspekten och istället likställer allt med olika former av ting (Lukács 1923 [2017]).

Denna process av förtingligande sker i huvudsak genom social splittring och fragmentering av individen i likhet med Webers term rationalisering. Genom att systematiskt fragmentera och bryta ner individen till olika slutna enheter kan man sedan effektivt och rationellt rekonstruera den igen (Jameson 1981;1990). I relation till alienation ser vi hur abstraktionen av mänskligt arbete som objektifieras i form av ting, leder till att individen driver allt längre bort från sin identitet som människa, och istället blir förtingligad till en vara som kan köpas, säljas eller bytas ut (Lukács 1923 [2017]).

Kopplat till kritisk teori ser vi hur reifikationen utgör en mental process och tillika instrument för olika former av maktutövning (Jameson 1996). Marx hävdar att skillnad mellan människa och djur är vår förmåga att reflektera över och förändra sitt liv. Det som reifikationen gör är en förskjutning av människan in i en allt mer djurlik existens där [m]änniskan gör sitt väsen till blott ett medel för existens” (Miegel & Johansson 2002:47). På så sätt kan vi också se reifikation i ljuset av glömska, där samhällets sanningar gör att individen sakta glömmer sin verkliga existens vilket gör reifikation till ett värdefullt analysverktyg i relation till livslögn.

Dilemmat med att reifiera även subjektet och göra det till ett ting som förbiser sina möjligheter till frihet får en möjlig lösning i Bowies olika försök att skifta roller och masker. Vi kan då se risken med en begreppsreifikation, men också hur Bowies absurda rollspel kan få oss att inse vårt förtingligade tillstånd.

En annan möjlighet är det s.k. *inre mötet* där Bowie fokuserar på att belysa den inre dialogen som sker mellan den reifierade identiteten och Självvet, för att problematisera och medvetandegöra oss om vår situation – men också visa möjliga vägar till att minnas subjektets existens.

2.3 Platser för mening

För att ytterligare kunna fördjupa diskussionen om livslögn behöver vi se dess mer abstrakta dimensioner och likt Sartre se om människan, genom sina lögn, utgör sin egen motståndare. Sartre beskriver bl.a. hur en aspekt av tankens anatomi är att finna en plats för mening. Våra tankar har blivit solida och våra känslor allt tätare samt att tingen förenas i en slags konspiration av envis fientlighet, där allt i denna värld tycks röra sig mot ett kompakt tillstånd av varat som hotar förståelse och mening (Jameson 1961). Detta varat skulle kunna ses som en konsekvens av Lukács reifikation, ju mer förtingligade vi blir, desto svårare blir det att hitta autentisk mening och förståelse med tillvaron och existensen. Meningslösheten blir då ytterligare en konsekvens av det nihilistiska samhället då existensen endast handlar om reifikation och fokus på avhumanisering.

Dock menar Sartre att det ändå går att hitta rester av gamla värden och vokabulär av tidigare moral och visdom, som egentligen skulle ha gått under i dagens samhälle. Vi ser hur Sartre smyger in dessa bortglömda meningar och förståelser i sina berättelser, vilket gör litteratur och andra texter till en slags skyddad tillvaro och möjlighet att finna platser för mening. I *La Mort dans l'âme* (döden i själen) beskriver Sartre genom ett textstycke hur personernas olycka inte är separerade enheter, utan en nyans av situationen som isoleras precis så länge att den kan ges ett abstrakt namn, men ändå fortsätter att vara en konkret länk till känslornas verklighet. Sartre hävdar också att även om fenomen och objekt beskrivs på ett begripligt sätt, och där analysen inte tillför objektet något annat än en ytligt förståelse och mening, så finns det hela tiden en implicit mening. Denna filosofi, menar Sartre, vilar på ett svagt igenkännande men som man direkt glömmer eller ignorerar. En sådan uppmärksamhet gentemot tingen och till språket som fixerar dem blir en gemensam grund som delas av både filosofi och litteratur (Op.cit.:141 – 142).

3 Metodologiska perspektiv

Med utgångspunkt i ett litteratursociologiskt perspektiv kommer Cosers 'sociology through literature' och Svedjedals sociopoetik att användas som analysverktyg.

3.1 Sociology through literature

Genom litteraturen erbjuds vi insikter kring sociala processer som inte samhällskunskapen har lyft och undersökt. På det sättet blir litteraturstudier ur ett sociologiskt perspektiv, inte enbart ett objekt som ska förklaras, utan kanske framförallt ytterligare en källa till kunskap (Cosser 1963).

För att kunna se litteraturen som en källa till att förstå vårt samhälle behöver vi dock bryta med de traditionella sociologiska idéerna kring litteratur. Vi måste alltså gå utanför de ramar som söker förklara uppkomsten av ett specifikt verk i ett specifikt samhälle, och de omständigheter som skapar författarens kreativa fantasi (Cosser 1963). Dessa sociologiska ramar villkorar litteraturen och reducerar den till att passa de sociologiska grundvalarna, istället för att se det omvända och låta litteraturen förändra sociologin (Inoue 1985). Genom 'sociology through literature' kan vi få en dialog där sociologer lär via litteraturen, och på så sätt berikar sociologin istället för att tvinga in litteraturen i ett slags sociologiskt *status quo* (Op.cit.:1963; 1985).

Sociologin har på flera sätt präglats av en slags sociologisk imperialism där litteraturen ska vara beroende av samhället, och således tolkas genom sociologin. Det motsatta, att sociologin berikas genom litteraturen, har i stort sett ignorerats (Inoue 1985). Bowies texter blir sålunda ett verktyg för att *i första hand* förstå samhället, snarare än att belysa en konstnärlig produktion. Vi får också en sociologisk förståelse av texterna, genom texterna *i sig*, istället för genom förutbestämda sociologiska tolkningar.

Dessa texter spänner över en tidsperiod på nästan 50 år och vars sociala kontext befinner sig inom ramarna för vårt samtida samhälle. Dock vill jag hävda att även om det förekommer inslag av 'realism med ett mänskligt ansikte', så till vida att perspektivet ofta utgår från den handlande aktören (Miegel & Johansson 2002), är det ändå inte det som Bowie i huvudsak fokuserar på. Istället menar jag att Bowies texter erbjuder en dialog som går bortom sociologins begränsande ramar (Cosser 1963; Inoue 1985). Denna ansats ser jag som ytterst värdefull i studiet av sociala processer.

Edling & Rydgren skriver hur metaforer inom litteratur kan inspirera sociologin genom dess kraftfulla bildspråk och ge den en retorisk dimension. Vidare menas att precis

som naturvetenskapen använder kvalitativ stimulering, kan även sociologin göra detta, och på så sätt tillhandahålla modeller av människan. Edling & Rydgren tar specifikt upp Ibsen och hans förmåga att utforska sociala teman från ständigt nya vinklar, och skriver att sociologer bör stimulera ”sin sociologiska fantasi genom att söka sig till den sociologi utanför sociologin som står att finna i skönlitteraturen” (2015:16).

3.2 Sociopoetik - en del av litteratursociologin

Svedjedal menar att man aldrig kan *vara* en litteratursociolog, utan litteratursociologi är något man *gör*. Lite kortfattat kan det litteratursociologiska perspektivet karakteriseras som en människosyn där människan måste förstås som en samhällsvarelse. Som fundament för denna syn ligger ett antal grundantagande, som är en samling föreställningar och metodologiska utgångspunkter. Dessa antaganden kan med fördel kombineras på olika sätt eller användas vart och ett på skilda sätt, och ibland kan man till och med helt utelämna vissa, vilket ger en stor flexibilitet (2014.:85 - 93):

Den här studien kommer i huvudsak använda grundantagandet sociopoetik som analysverktyg, i och med dess funktion som speglingsteori och föreställningen hur litteratur på olika sätt reflekterar samhället, till skillnad från återspeglingssteori, där en kulturell överbyggnad endast avspeglar en materiell bas.

Inom sociopoetik förekommer flera varianter, bl.a. realismsteori som menar att litteraturen avbildar typiska drag i verkligheten (med eller mot författarens vilja) eller tvärtom, att litteraturen genom förtigande, eller tomrum avslöjar ideologier hos författaren och hans samtid. Ytterligare en föreställning fokuserar på frågan om för vilka syften texterna skrivs, vilken målgrupp eller marknad avses? Det gemensamma är dock tanken hur texter och litterära betydelser föds i ett skapande samspel mellan litteratur och samhälle, vilket gör sociopoetik ytterst värdefull för den aktuella studien (op.cit.:87 - 88). Motiveringen att inte använda t.ex. materialism som ligger nära den kritiska teorin, är att studiens fokus inte är att avslöja generella klasståndpunkter eller Bowies egen klasståndpunkt, utan att titta på texterna som en reflektion av samhället och därigenom diskutera livslögn i relation till samhällets sanningar.

Dock kan vi inte *enbart* analysera Bowie som en slags social återspeglings, då han även beskriver individens inre processer. På så sätt blir det nödvändigt för min studie att komplettera med Coser's 'sociology through literature'. Genom att med ett öppet sinne fokusera på texterna *i sig*, och på det sättet låta dem tala och reflektera samhället fritt, är jag

övertygad om att vi får en mer konstruktiv dialog mellan litteraturen och sociologin. Modet att gå bortom de sociologiska traditionerna som kanske begränsar mer än utveckla, kan få blomstra genom att se sociologin via litteraturens fönster, eller som Bowie själv säger; ”There is no authoritative voice. There are only multiple readings” (Ali & Wallace i Devereux et al. 2015:263).

3.3 Urval, reflexiva och etiska ställningstaganden

Studiens corpus har valts ut via bekvämlighets- samt intensitetsprincipen (Marshall & Rossman 2011) där jag först har gjort en litteratursociologisk läsning av alla Bowies studioalbum (28 st. varav två med gruppen Tin Machine, och en EP utgiven postumt), och därefter valt ut 33 texter på basis av hur de reflekterar livslögnen. Detta ger 16 album med ett spektrum av 48 år (1969 – 2017) vilka presenteras i sin helhet med albumtitel och texter i bilaga 1. Motiveringen att inte analysera alla album grundas på studiens begränsade utrymme och får således skjutas på framtida studier.

Då urvalet är gjort på premissen att det ska spegla verkligheten, ur ett sociologiskt perspektiv, blir reliabiliteten relativt låg eftersom analysen uteslutande är gjord av mig och en annan forskare kanske skulle komma fram till ett annat resultat. Validiteten är dock hög då analysen hela tiden följer frågeställningarna samt transformell i den bemärkelsen att jag använder flera analysverktyg. Det finns också en medvetenhet om en viss styrning i form av förförståelse och ideologiska ställningstaganden som kan påverka analysen. Därför behöver jag reflektera över mina tankar, observationer, hur jag använder språket och hur analys och resultat påverkas av min tolkning. Detta är nödvändigt för att öppna upp frågeställningarna, och erbjuda olika tolkningsmöjligheter, istället för att försöka etablera min sanning (Marshall & Rossman 2011; Alvesson & Sköldbberg 2009).

Samtidigt är forskning aldrig neutral eller objektiv; kunskap är alltid förknippad med olika maktförhållanden. Som forskare behöver jag därför rannsaka min egen roll i urvalet d.v.s. varför jag valde just dessa texter, och hur jag vill att de ska tas emot av, och påverka, läsaren (Kamler & Thomson 2006). Jag behöver också inse min egen position i etablerandet av samhällets sanningar genom att även mina tankar delvis är en produkt av dessa (Carlbaum 2012). Vidare är det viktigt att beakta risken (eller möjligheten) att resultatet som ses som en social motor, beroende på hur det tas emot och används. Det är därför av stor vikt att jag försöker hålla analys och resultat inom en vetenskaplig grund för att studien ska kunna leda till ny och progressiv kunskap inom det sociologiska fältet (Jørgensen & Phillips 2002).

4 Analys

Studiens corpus kommer att analyseras utifrån en teoretiskt vägledad analys samt Coser och Svedjedals analysverktyg. Kapitlet är uppdelat i två delar och kommer att följa både frågeställningarna, och problemprocessen (fig.1).

4.1 Bowies beskrivning och analys

Life on Mars? handlar enligt Bowie om den lilla, alienerade individen med stora drömmar (Hewitt 2012), men beskriver även själva kärnan i livslöggen, menar jag.

As they ask her to focus on
Sailors fighting in the dance hall
Oh man! Look at those cavemen go
It's the freakiest show
Take a look at the Lawman
Beating up the wrong guy
Oh man! Wonder if he'll ever know
He's in the best selling show
Is there life on Mars? (*Life on Mars?* Bowie 1971)

Ur ett litteratursociologiskt perspektiv ser vi Bowie reflektera och avbilda typiska drag i verkligheten. Även om kontexten är London, tidigt 70-tal, är själva reflektionen inte kontextuellt bunden, utan kan snarare ses som en beskrivning av det moderna samhället oavsett plats eller tidsperiod.

Vem är det som säger åt flickan att fokusera på sjömän som slåss, likt grottmän i en freakshow? Utifrån den kritiska teorin är det samhället, i form av ideologiskt maktutövande, som använder sig av förtryck och idealisering av dolda motiv. Vi ser även en pluralistisk ignorans⁹ i form av hur The Lawman slår på fel person, och tycks omedveten om hans roll som kugge i den största föreställningen av alla; det ideologiskt styrda falska livet. Samtidigt ser Bowie framställa allt detta med en absurd klang, genom att fråga om det finns liv på Mars, så vi kan lämna detta sjunkande skepp, som samhället har blivit.

It's on Amerika's tortured brow
Mickey Mouse has grown up a cow [...]
See the mice in their million hordes

From Ibiza to the Norfolk Broads
Rule Britannia is out of bounds
To my mother, my dog, and clowns
But the film is a saddening bore (*Life on Mars?* Bowie 1971)

Genom glimtar av västvärldens försök till kolonisering av oss och hur hegemoniska krafter får oss att, likt miljontals möss, färdas runt utan mening ser vi absurditeten. Bowies utomvärldsliga reflektion av världen (så som han ser och upplever den) ger oss en absurd spegel av tillvaron som den *är* och inte som den borde vara. I likhet med tjänarna som bär upp kejsarens osynliga släp (Jmf. Gustafsson 1978) ser vi livslögnet och det absurda leva i en nära symbios.

Det utmärkande är att Bowie samtidigt placerar sig själv på samhällets plats. Det är inte längre samhället som ber honom fokusera på grottmännens show, utan det är *han* som ber *sig själv* göra detta vilket är ett tydligt tecken på ond tro.

Swear to me in times of war and stress
Telling lies, telling lies [...]
(Ooh, ah, visionary)
(Ooh, ah, missionary)
(Feels like something's gonna happen this year)
Telling lies [...]
You'll come to me in tears and rain
I'm your future, I'm tomorrow, I'm the end (*Telling lies* Bowie 1997)

Bowie visar ett starkt uttryck för hur bedrägliga samhällets sanningar är, i form av förklädda budskap om vision, mission och hopp om att något ska hända. Dock, det som gömmer sig mellan raderna är ju budskapet om något oåterkalleligt, och obehagligt, genom att samhällets sanning är *allt*; vår framtid, vår historia och vårt Slut. Hur kan vi inlåta oss i en sådan fälla? Svaret Bowie ger är genom kolonisation av subjektet som gör att vi, med öppna armar, låter oss betvingas in i ett (för andra) önskvärt ideal, likt den kolonisation av livsvärlden som Habermas talar om d.v.s. de erfarenheter och kunskaper som drömmar och handlingar byggs upp av (Engdahl & Larsson 2011:35).

I stumble into town just like a sacred cow
Visions of swastikas in my head

Plans for everyone
It's in the white of my eyes. [...]
You shouldn't mess with me
I'll ruin everything you are
I'll give you television
I'll give you eyes of blue
I'll give you man who wants to rule the world. (*China girl* Bowie & Pop 1983)

Bowies reflektioner om hur vi hotas av undergång om vi inte lyder, speglar en slags samhällelig morot – om du bara gör som jag säger, då får du både TV och blå ögon – och då blir du lycklig! Även om *China girl* framförallt brukar tolkas som västvärldens kolonialisering av Asien (Jmf Devereux et al. 2015), vill jag gå steget längre och se den som en symbol för den totala, övergripande kolonialiseringen och reifikationen av subjektet. Genom din naivitet (individen) segrar jag (samhället).

Det som nu framträder är en komplicerad relation mellan flera svårgripbara komponenter där den kritiska teorins fokus inte räcker till, och därför behöver kompletteras med ett introvert perspektiv och se vårt eget agerande och vårt eget ansvar i denna kolonisationsprocess.

Bowies beskrivning av hur vi kan förhålla oss till samhällets sanning sker ofta genom olika mekanismer som hjälper lögnen att relatera till en outhärdlig verklighet. Förträngning är en sådan mekanism som ska skydda mot de samhällliga sanningarnas indoktrinering. En förträngning som tycks gå hand i hand med såväl bedövning som avtrubbning.

They'll split your pretty cranium
And fill it full of air [...]
But brother you won't care
You'll be shooting up on anything
tomorrow's never there
Beware the savage lure of 1984. (*1984* Bowie 1974)

Ofta ser vi hur Bowie använder dialogformen för att beskriva det inre mötet som sker mellan sinnen och subjektet, och det kaos det skapar. Trots subjektets försök att bryta sig loss och söka befrielse, är sinnet där och obönhörligen återkallar det in i avtrubbningens och sömnens

skyddande täcke av *moondust* – vilket leder till att Bowie (och även vi) skriker i ren förtvivlan hur kaoset dödar honom (oss)!

(Hallo) Spaceboy, you're sleepy now
Your silhouette is so stationary
You're released but your custody calls
And I want to be free, don't you want to be free [...]
It's confusing these days
But Moondust will cover you cover you
This chaos is killing me. (*Hallo Spaceboy* Bowie & Eno 1995)

Att Bowies texter inte kontextuellt tidsbundet grundar jag på att liknande tankar förekommer i olika verk, och olika perioder, och hur de därför blir tidlösa. Jämfört med 1984 ser vi i *I'm afraid of Americans* en fördjupad förträngning och bedövning då vi nu är fullt nöjda med att bara dricka Coca – Cola, tänka på ett roligt skämt, och på så sätt sluta att ens *låtsas* som om vi brydde oss om någon annan. På nytt hör vi Bowies förtvivlade skrik över rädslan för Amerika, likgiltigheten och världen; och vad än värre är – oförmågan att hantera sin rädsla.

Nobody needs anyone. They don't even just pretend [...]
Johnny wants to suck on a Coke [...]
Johnny wants to think of a joke [...]
I'm afraid of Americans. I'm afraid of the world. I'm afraid I can't help it [...]
God is an American. (*I'm afraid of Americans* (Bowie & Eno 1997)

Ytterligare en mekanism som lögnen använder är kapitulation. Genom att vi ger upp villkorslöst inför samhällets sanningar kan lögnen fortgå. I bilden av den eskalerande spiralen bestående av förträngning, bedövning, avtrubbning och kapitulering, övertygas vi (övertygar oss själva) att det vi gör är *det bästa* för oss.

We're learning to live with somebody's depression
And I don't want to live with somebody's depression
We'll get by, I suppose
And the wrong words make you listen in this criminal world [...]
'Cause I'll never say anything nice again, how can I? (*Fantastic voyage* Bowie & Eno 1979)

Vi kommer aldrig mer att säga något snällt och det gör oss inget. Detta kan låta absurt men det är också Bowies styrka; att genom absurditeten visa hur det medvetna subjektet (o)frivilligt väljer förträngning, bedövning och avtrubbning, till förmån för en absurd Ond tro (Jmf. Trondman 1999).

What have you been doing to yourself
It's the last thing you should do
Nobody laughs anymore
It's the worst thing you should do. (*The last thing you should do* Bowie;
Gabrels & Plati 1997)

Hur kan det komma sig att vi väljer att sluta skratta och känna värme, vänskap och kärlek? Om vi tar fäste i den Onda tron, så spelar just *ondskan* en viktig roll i detta. Hos Bowie ser vi framförallt onskan framträda i ett djupare sammanhang, där det inre mötet får gestalta vår konfrontation med ondska och rädsla, med lögnen som enda utväg.

We passed upon the stair, we spoke of was and when
Although I wasn't there, he said I was his friend
Which came as some surprise
I spoke into his eyes
I thought you died alone, a long long time ago
Oh no, not me
I never lost control
You're face to face
With the Man Who Sold The World. (*The man who sold the world* Bowie 1970)

När vi möter mannen som sålde världen, är det egentligen vår egen spegelbild vi möter, och därmed också vårt eget ansvar, vilket visar att lögnen och onskan inte är någon utomstående kraft, utan tvärtom *högst närvarande inom oss*; i det inre mötet mellan sinnet och subjektet. Att ondska är nära förknippat med rädsla visar Bowie framförallt genom att gestalta rädslan inför det Jag som samhällets sanningar har gjort till ett obehagligt, farligt monster vi måste fly ifrån.

When I looked in her eyes they were blue but nobody home [...]
She began to wail jealousies scream [...]

Scary monsters, super creeps
Keep me running, running scared
She asked me to stay and I stole her room
She asked for my love and I gave her a dangerous mind
Now she's stupid in the street and she can't socialize
Well I love the little girl and I'll love her till the day she dies (*Scary monsters (and super creeps)* Bowie 1980)

Flickans (våra?) ögon är blåa och tomma och genomsyras av förträngning, avtrubning och rädsla. Men genom Bowies dialog där han blandar pronomen som hon, jag och mig, får han oss kanske att börja undra vem som *egentligen* jagas av monstret. Skulle det kunna vara mitt eget subjekt som jagas av mina sinnen? Och om jag blir tillräckligt avtrubbad så kanske monstret slutar jaga mig, och istället börjar tycka om mig så att jag kan låta lögnen fortsätta stjäla mitt liv.

Samtidigt låter Bowie oss förstå att detta *moondust* inte är tillräckligt tjockt för att förhindra känslor av förvirring, alienation, förtvivlan och i slutändan kaos. Även om livslögnens blåögda naivitet ständigt tycks gå segrande ur den inre kampen finns dessa känslor fortfarande kvar inom oss.

And my eye sockets empty
See nothing but pain,
I keep having this brainstorm
About twelve times a day.
Look out, I'm raving mad and Somewhat Slightly Dazed. (*Unwashed and somewhat slightly dazed* Bowie 1969)

Genom Bowie ser vi också hur vi (o)frivilligt styrs in i önskvärda ideal genom hegemoniska krafter, vilket kan tolkas som en subtil ingång till de ideal den kritiska teorin angriper (Hannula 2005; Ritzer 2009). När vi tror att samhället har tagit allt vi har, har det egentligen inte tagit någonting alls – det är *vi som har gett* i vår naiva tro att vår gåva ska hjälpa och trösta dess smärta.

The Thinker sits alone growing older
And so bitter.

"I gave Them life,
I gave Them all.
They drained my very soul dry.
I crushed my heart to ease Their pains
No thought for me remains there. Nothing can They spare.
What of me? (*Cygnets committee* Bowie 1969)

Dessa krafter blir oss allt mer övermäktiga tills vi av ren utmattning tvingas ge upp inför dem.

Where do we go to now?
There's nothing in our eyes.
As lonely as the moon. (*Looking for satellites* Bowie; Gabrels & Plati 1997)

Ett tydligt tecken på den alienation, isolering och ensamhet som Bowie ofta behandlar enligt Hewitt (2012). Jag vill dock gå ett steg längre i tolkningen och hävda att det Bowie egentligen beskriver och analyserar är reifikationen av subjektet.

"It's really Me.
Really You
And really Me.
It's so hard for us to really be Really You
And really Me. (*Wild eye boy from free cloud* Bowie 1969)

Här sätter Bowie fingret direkt på reifikationens problematik; hur svårt det är att verkligen vara Jag; "And I ain't got the power anymore" (*Quicksand* Bowie 1971), och utvidgar därmed spiralen av förträngning och avtrubbning. Genom att föra in ondska och rädsla vill jag lyfta ytterligare en avgörande mekanism, nämligen sökande efter mening.

The shrieking of nothing is killing (*Ashes to ashes* Bowie 1980)

Som ett led i det reifierade subjektet, påtalar Bowie ett tydligt sökande efter mening, men också hur vi samtidigt går allt mer vilse i vårt sökande då uppgiften att vara människan inte längre är aktuell (Jmf. Miegel & Johansson 2002). Bowie betraktar sig själv (oss?) likt Munchs tavla 'Skriet' och får oss att inse svårigheten att hålla isär subjektet från lögnen, och hur förvirrade vi bli när lögnen gör oss alltmer maktlösa – och någonstans i all denna

förvirring, övergivenhet och kaos måste det väl finnas en mening!? Bowie säger själv om frågan huruvida subjektet finns; ”it must still be in there somewhere” (Fitch i Devereux et al. 2015:25).

Andy Warhol looks a scream
Hang him on my wall
Andy Warhol, Silver Screen
Can't tell them apart at all. (*Andy Warhol* Bowie 1971)

En mekanism som starkt bidrar till att hjälpa oss i vårt sökande efter mening är roller. Dock visar Bowie hur dessa roller förtär vårt subjekt och suddar ut gränsen mellan samhälleliga sanningar och vår egen frihet. ”It’s no longer an act; I am him” (om sin persona *Ziggy Stardust* i Usher & Fremaux i Devereux et al. 2015:58). Vidare erkänner han ”I was being threatened by my own characters” (Fitch i Devereux et al. 2015:24). Sålunda kan vi tolka våra roller som demoner vi alla behöver frigöra oss ifrån för att kunna överge, eller åtminstone försöka kontrollera livslögnen (Jmf. Devereux et al. 2015; Waldrep 2004).

Att rollerna inte alls egentligen hjälper oss utan istället genererar förtvivlan, vanmakt och kaos påtalar Bowie ofta. Trots att rollen säger ’lyd mig, så kommer naivitetsens *moondust* bedöva dig och skänka dig lycka’, så visar det inre mötet något helt annat.

I don't care which shadow gets me
All I've got is someone's face [...]
I can't read shit anymore
I just sit back and ignore
I just can't get it right, can't get it right
I can't read shit I can't read shit. (*I can't read* Bowie & Gabrels 1989)

Mellan raderna läser vi vanmakt med stora bokstäver! Trots enträgna försök att förtingliga oss och få oss att lyda våra roller, kan inte samhällets sanningar utplåna känslan av förtvivlan och vanmakt.

And her face was white with fear in case her actions were observed
So she closed her eyes to keep her conscience blind.

Crying

God knows I'm good [...]

God may look the other way today. (*God knows I'm good* Bowie 1969)

Om vi ljuger i smyg då syns ju inte lögnen! Dock visar Bowie, likt Kirkegaard, att det inte är den rena förtvivlan som tvingar fram önskan om att förändra sitt jag, eller fly in i olika skepnader av Jaget. Det är den förtvivlan som uppstår när man till slut inser att man inte kan fly sig Själv (Usher & Fremaux i Devereux et al. 2015:54).

4.2 Bowies vision och vägar till förändring

There's a starman waiting in the sky

He told us not to blow it

'Cause he knows it's all worthwhile (*Starman* Bowie 1972).

Här ser vi essensen i Bowies visionärskap. Trots alla dystra reflektioner kring livslögnens gestaltning ser vi också motkrafter till detta mörker genom lekfulla och kärleksfulla uppmaningar om förändring. Detta kan även ske genom absurditet där Bowie speglar de samhälleliga sanningar som håller oss fånga och driver med dem.

Ch-ch-ch-ch-Changes

Turn and face the strange [...]

Don't have to be a richer man [...]

Don't want to be a better man. Time may change me.

[...] But the days still seem the same

And these children that you spit on. As they try to change their worlds

Are immune to your consultations. They're quite aware of what they're going through

Ch-ch-ch-ch-Changes

Don't tell them to grow up and out of it [...]

Where's your shame. You've left us up to our necks in it

Time may change me. But you can't trace time. (*Changes* Bowie 1971)

En banal text där Bowie stammar fram såväl ett budskap om förändring som *vårt motstånd till* förändring. Vi ser återigen det inre mötet som nu fokuserar på modet att *våga* möta vårt

subjekt, och verkligen *se* vår spegelbild, eller det främmande inom oss. Om vi vågar göra det kan vi kanske lyfta oss upp ur vår tillvaro och få ett nytt perspektiv på varför vi befinner oss där vi är.

There's not even a demon in Heaven or Hell
Is it all just human disguise
As I walk down the aisle [...]
And I'm gone gone gone [...]
Like a dead man walking. (*Dead man walking* Bowie & Gabrels 1997)

Precis som Sartre försöker göra, ser vi Bowies stora sociologiska värde genom hans skildringar av det inre mötets möjligheter att hitta platser för mening. I en meningslös värld ger han oss glimtar av värden som egentligen inte längre finns (Jameson 1961). Bowie säger att även *våra* liv är värdefulla – inte bara de liv som lögnen har skapat. På så sätt inser vi också att vi *aldrig* får glömma bort att vi i djupet av våra hjärtan fortfarande är människor, trots alla våra försök att reifiera och objektifiera oss.

Remember it's true, dignity is valuable
But our lives are valuable, too. [...]
'Cause we'll never say anything nice again, will we?
Remember it's true, a loyalty is valuable
But our lives are valuable, too. [...]
They wipe out an entire race and I've got to write it down
But I'm still getting educated but I've got to write down [...]
'Cause I'll never say anything nice again, how can I? (*Fantastic voyage* Bowie & Eno 1979)

Här ser vi hur lögnen använder ännu en mekanism för att undfly förtvivlan och obehag – glömska. Dock leder glömskan också obönhörligen till ett sökande efter mening.

Here, am I nowhere now?
No plan
Here is my place without a plan. [...]
No plan
[...] This is no place, but here I am. (*No plan* Bowie [2016] 2017)

Vi vandrar runt i ett planlöst sökande efter mening i en meningslös värld där reifikationen har fått oss att glömma vilka vi en gång var, och där glömskan beror på en utomstående kraft som tar kontroll över oss och får oss att ljuga och glömma. Eller så väljer vi att *själv* ljuga och glömma, för att allt annat är outhärdligt. Dock visar Bowie att vi aldrig kan undfly den förtvivlan, vånda och kaos som följer på glömskan. Genom det inre mötet tvingas vi att konfrontera ondskan som drar oss allt längre in i reifikationen.

Time to question the mountain [...]
I praise to you
Nothing ever goes away
I praise to you. (*Seven years in Tibet* Bowie & Gabrels 1997)

Samtidigt är det bara i det inre mötet vi verkligen kan se ondskan (oss själva?) i vitögat. Och där, mitt i alla smärta, ser Bowie onskans positiva möjligheter.

Then I ran across a monster
who was sleeping by a tree.
And I looked and frowned
and the monster was me. (*The width of a circle* Bowie 1970)

Genom ondskan ser vi den varelse vi har blivit. Men också, genom glömskan minns vi och finner platser för mening.

Are you OK?
You've been shot in the head
And I'm holding your brains. (*Seven years in Tibet* Bowie & Gabrels 1997)

Bowie visar genom det inre mötet kampen mellan sinnena som fladdrar iväg åt olika håll, och subjektet som försöker vara still, vilket får ett återkommande fokus på reifikation.

I am a D.J., I am what I play
Can't turn around, no, can't turn around, no (kiss – kiss)
I am a D.J., I am what I play [...]
He used to be my boss and now he is a puppet dancer
I am a D.J. and I've got believers. (*D.J.* Bowie & Eno 1979)

Waldrep (2004:124) menar att *D.J.* är en autobiografisk referens till Bowies födelsenamn David Jones; en identitet som på många sätt inte längre finns. Det intressanta är dock hur subjektet som från början kontrollerade lögnen nu istället har blivit dess underordnade och maktlösa slav genom hegemoni och reifikation.

Det är synd om människorna (Strindberg 1902) och trösten är livslögn (Ibsen 1988), vilket Bowie gestaltar som "ignorance is a bliss" (intervju [2002] Hr. Vinterberg & Mr. Bowie 2017). Samtidigt ser vi den förtvivlade vädjan att borra ett titt-hål in i hans (och vår) hjärna, för att kanske få en glimt av vem som egentligen befinner sig där inne.

Be a standing cinema
Dress my friends up just for show
See them as they really are
Put a peephole in my brain [...]
I'd like to be a gallery
Put you all inside my show (*Andy Warhol* Bowie 1971)

Det inre mötets dialog visar sålunda inte bara monstret som jagar oss, utan skänker också tröst till oss. Vi tröstas genom att minnas hur vi en gång var lyckliga, och där Bowie ger oss möjligheten att *återigen bli lycklig*.

Once there were mountains on mountains
And once there were sunbirds to soar with
And once I could never be down
Got to keep searching and searching
And oh what will I be believing and who will connect me with love?
Wonder who wonder who wonder when. (*Station to station* Bowie 1976)

Att våga möta sin ondska, rädsla och glömska är fundamentet för Bowie, och när han, likt sociopoetiken, reflekterar verkligheten gör han det med avsikten att vädja till att ta vårt (sitt) förnuft till fånga och försöka stilla sinnet.

I know something's very wrong [...]
Seeing more and feeling less [...]
I can't give everything.
Away. (*I can't give everything* Bowie 2016)

Vi ska inte räddas våra känslor utan låta dem framträda i det inre mötet genom att *se och möta* dem. Då kan vi genom att blicka bakåt också ta ett steg framåt.

"You know who I am," he said.
The speaker was an angel
He coughed and shook his crumpled wings,
Closed his eyes and moved his lips
"It's time we should be going." (Waiting so long, I've been waiting so,
waiting so)
"Look back in anger,
Driven by the night,
Till you come." (*Look back in anger* Bowie & Eno 1979)

Det är dags nu! Genom mörkret och ondskan ser vi också ljuset. Och vi ser också Bowies vision om modet att våga se och rannsaka sig själv och vår roll i samhällets sanningar; och *vara tillräckligt modig att våga släppa taget*.

Everything has changed. For in truth, it's the beginning of an end.
And nothing has changed.
And everything has changed.
In your fear of what we have become. Take to the fire. Now we must
burn All that we are.
Rise together through these clouds. As on wings [...]
In your fear, seek only peace.
In your fear, seek only love. (*Sunday* Bowie 2002)

En text som saknar både absurditet eller lekfullhet, men som istället lyfter fram känslan av tillförsikt och hopp om att tingen ska försvinna, och vi ska återfå vår ursprungliga form. Med några korta fraser får vi hela visionen på en gång. Ingenting (samhällets *status quo*) har förändrats. Samtidigt har *allt* förändrats, och förändringens motor är rädslan när vi ser oss i spegeln och inser vad vi har blivit.

Don't believe in yourself
Don't deceive with belief
Knowledge comes with death's release. (*Quicksand* Bowie 1971)

Löggen bygger på en falsk tro om frihet genom samhällets sanning. Dock behöver vi inte tro på detta. Begreppsdefinitioner riskerar att reifiera subjektet och göra det identiskt med rollen det spelar, men vi kan välja att ignorera detta. Vi kan se vår reifierade identitet som

The screw is a tightening Atrocity

I shake for the reeking flesh

The need to have seen it all

The Voyeur of Utter Destruction. (*The Voyeur of Utter Destruction (As beauty)* Bowie; Eno & Gabrels 1995)

Vi är fria att välja vad eller vem vi vill tro på, och genom det inre mötet hittar vi platser för mening och verktyg för att 'döda' tron på falsk kunskap och lögn, och våga betala priset för befrielsen.

They say He has no brain [...] They say He has two Gods [...]

They say He has no eyes. They say He has no mouth [...]

I say he should watch his ass. My friend don't listen to the crowd

They say 'Jump'. (*Jump they say* Bowie 1993)

Bowie uppmanar oss att Hoppa! Släpp taget om lögnerna, sluta lyssna på den pluralistiska ignoransen och slänga masken vi döljer oss bakom. Bara vi kan skapa förändringen för det finns inget annat än vi. Med Bowies hjälp kan vi *försöka* möta oss och med stapplande steg påbörja vägen mot uppvaknande, förändring och frihet. Genom modet att vilja se 'andra sidan av myntet' kan vi återerövra kraften som stjal våra liv. Och precis som på bilden hyssja åt samhällets sanningar och istället låta vår egen röst höras.

"This way or no way [...] You'll know I be free. Just like that Bluebird. Oh, I'll be free" (*Lazarus* Bowie 2016).

5 Resultat

Om vi rekapitulerar studiens frågeställningar, vill jag hävda att jag både har synliggjort och diskuterat dem på ett djuplodande sätt, och inom ramen för en kandidatuppsats.

Hur förhåller sig individens livslögn till sociala strukturer, normer och värderingar i David Bowies texter?

Utifrån analysen kan vi se att livslöggen är en konsekvens av en nedåtgående spiral bestående av förträngning, bedövning och avtrubning. Grunden till denna spiral bottnar i en nihilistisk tillvaro utan mening med efterföljande reifikation av subjektet, vilket skapar ett inre kaos hos oss. Som skydd tar vi till lögner, roller och masker. Trots vår kapitulering inför samhällets sanningar, kvarstår dock känslor av förvirring, alienation och förtvivlan, vilket mynnar ut i en värld präglad av kaos.

Figur 2 Resultatprocessen av livslögnens gestalt och orsak (Egen modell)

Hur kan vi se David Bowie som en tillgång i det sociologiska studiet av hur samhällets påverkan på individen genererar livslögner?

Genom *det inre mötet* tillför Bowie en existentiell dimension. Detta möte ger oss två möjligheter; vi kan välja att fortsätta ljuga och skaffa nya och bättre masker och roller, eller så rannsakar vi oss själva och verkligen *ser* människan bakom den reifierade masken. På så sätt förmedlar Bowie en vädjan om förnuft och mod att våga ta av masken och se en tillvaro präglad av frihet.

Figur 3 Förändringsprocessen (Egen modell)

I anslutning till resultatet vill jag lyfta två aspekter som jag anser är extra betydelsefulla för studiens kunskapsbidrag; individens fångenskap och det inre mötet.

Individens fångenskap

Bowie uppvisar en samstämmighet med Shaws idéer om livslögn, såtillvida att han beskriver konsekvenser av en nihilistisk tillvaro präglad av reifikation. Hur detta ser ut gestaltar Bowie ofta genom inre dialoger som beskriver individens fångenskap i meningslösheten, men också frustration och förtvivlan i ett sökande efter mening. Denna dimension av livslögn är något jag saknar i den sociologiska forskningen - även om man berör denna fråga stannar det oftast vid beskrivning och analys. Genom Bowies utomstående blick, kan vi komma ur de ramar och traditioner som begränsar oss, och då också gå vidare till visioner och lösningar.

Bowie fördjupar även diskussionen kring vem det är som *egentligen* har placerat oss i denna fångenskap, genom att föra in mer svårbegripliga faktorer som medvetande, omedvetenhet, och kanske framförallt avtrubning och förträngning, som komplicerar livslögnens problematik. När andra kulturella röster försöker detronisera samhällets sanningar, sker det egentligen bara ett byte till sanktionerade 'nya' sanningar. Bowie visar dock hur denna detronisering, inte leder fram till någon triumf av högre och bättre sanningar, utan enbart till fortsatt frånvaro av mening, och påföljande kaos. De verkligt nya sanningarna behöver således inte bara ersätta de gamla utan också ge oss mening (Fitch i Devereux et al. 2015:24).

Det inre mötet

Bowies genomgående tema kring alienation och ensamhet tolkas ofta i bilder av yttre rymden och *aliens* (Tweedy 2017). Dock vill jag mena att detta enbart är metaforer för hur långt bort vi har kommit från oss själva. Bowies gestaltning och analys belyser i själva verket att det är *här* och *nu* det sker, i de sociala sammanhang vi befinner oss i denna värld och på denna jord. Det är här i vår nuvarande kropp, i vårt nuvarande samhälle alienationen sker.

Genom det inre mötet som sker i konflikten mellan den konstruerade identiteten och subjektet får vi en inblick i var befrielsen ligger. Det Bowie gör är att illustrera kampen om kontroll över sinnet, livslögnerna och det förtingligade subjektet vilket ofta går hand i hand i texterna. Vi kan se det som en bild av hur vi blir allt mer förslavade under den konstruerade identiteten och självets kapitulation inför reifikationen.

Dock, Bowies förmåga att hitta platser för mening genom det inre mötet blir en stor motkraft i den pågående kampen. Det visar också hur de fördömande, eller revolutionära

tankarna eller hopp om en annan och bättre värld, blir svåra att realisera om vi inte samtidigt beaktar *mötet* med det vi fördömer, och förstår dess betydelse för vår relation till oss själva och samhället, så som vi upplever det. En värdefull tanke, som jag menar inte är så framträdande inom tidigare forskning.

I ”All my idiot questions [...] Let’s face the music and dance” (*Looking for water* 2003), ser vi att vi egentligen inte ‘dansar’ för att glömma all de frågor som uppslukar oss varje dag, den nihilistiska tillvaron till trots, utan vi dansar egentligen för att *möta* frågorna och sträva efter vägar som leder till svar, istället för förträngning (Fitch i Devereux et al. 2015).

När det inre mötet betraktas från en annan-världslig position kan vi lättare ta till oss budskapet då vi kan hävda att det egentligen inte berör just mig. Dock vill jag hävda att det är precis det som sker, texterna handlar uteslutande om oss och ingen annan, och att det är Bowies medvetna metod för att låta oss hitta platser för mening i hans texter. Detta visar att Bowie besitter ett stort mod, men också en önskan om att ingjuta mod hos alla som läser (lyssnar på) hans texter. Han säger själv att om han kan ge en hånfull vinkling av framtiden, håna och förlöjliga den, så tappar vi kanske rädslan inför den. Människor är så oerhört allvarliga och rädda för framtiden, och jag önskar vända dessa känslor till en våg av optimism, istället för rädsla och pessimism (Fitch i Devereux et al. 2015:25). “I’ve always felt like a vehicle for something else, but then I’ve never really sorted out what it was” (Leorne i op.cit:120).

5.1 Diskussion

Vilket sociologiskt värde ligger det då i att läsa (och lyssna på) David Bowies texter? Edling & Rydgren menar att skönlitteratur inte på något sätt ska ersätta disciplinen sociologi. Sociologin besitter inte någon unik intuition, men har däremot en djup teoretisk och metodologisk kunskap, och dessa verktyg producerar sociologi. Skönlitteraturens styrka ligger dock i dess beskrivning och tolkning av verkligheten vilket kan inspirera till ökad fantasi och kreativitet inom sociologin (2015:16). Och det är här Bowie kommer in som en värdefull resurs och sociologiskt bidrag.

Även om sociologin skiljer sig från Bowie genom att den begränsas av vetenskapens ramar och att litteratur, musik och annan konst har ett större personligt tilltal, menar jag att man kan föra in djupare subjektiva resonemang och visioner även inom den akademiska sociologin. En metod för detta är att lyssna djupare på de röster som önskar att

sociologin ska ske via litteratur (Jmf. Coser 1963; Edling & Rydgren 2015). Vidare vill jag hävda att generaliserbarhet inte måste vara allenarådande inom sociologin då ju mycket vilar på tolkningar i olika steg, och hur det kan ibland finnas ett värde i att bara få en ögonöppnare i form av att någon ser tillvaron på ett sätt som är åtskilt från mitt vilket i sin tur kan generera ny kunskap. Sociologin behöver inte nödvändigtvis bli litteratur, men genom att vara öppen och lyhörd för yttre aspekter som bryter sociologins ramar kan sociologin utvecklas och fördjupas än mer.

Om vi ser tillbaka på resultatet, vill jag fortfarande hävda att Bowie försöker täcka alla fyra steg i problemprocessen (fig.1), till skillnad från den sociologiska forskningen som i viss mån lider brist på visioner. Vad detta beror på kan jag bara spekulera i; kanske är det den feghet vi ser som Frogner (2017) och Sartre (1983) talar om; det feiga i att våga möta sanningen och ta dess konsekvenser. Även som forskare kanske man hellre väljer att möta det inre mötet med förträngning och avtrubning, som ett led i den pluralistiska ignorans som tycks vara allenarådande. Förutom livslögnens förhållande till sociala normer, värderingar och strukturer har studien också diskuterat visionens betydelse för sökande efter mening. En av visionens beståndsdelar är att uppbåda ett mod att våga bejaka det inre mötet. Min studie kan därför ses som ett försök att hitta, och uppmuntra detta mod inom oss.

Studien ville även lyfta bristen på diskussion kring David Bowe som roll och varunamn; en roll han valde att aldrig överge. Orsakerna kan vara flera, men jag väljer att se det i ljuset av att hjälpa. Genom varumärket blir det lättare för den som lyssnar och läser att känna sig trygg med *Bowie*. Man kanske inte alltid vet vilken stil, eller persona, han för tillfället använder, dock kan man alltid förvänta sig något spektakulärt och nydanande. Dessa upplevelser skiljer sig av naturliga skäl från forskningen, som måste (eller inte) hålla sig inom disciplinens ramar.

Studiens önskan var också att fördjupa diskussionen kring Bowies tankar om förändring, och allra helst *vart* denna förändring ska ta oss, tankar som dock får leva vidare i framtida studier. Icke desto mindre är det min förhoppning att denna studie ska erbjuda ny kunskap kring de frågor som forskningen enbart nuddar vid lite flyktigt, och på så sätt bredda den sociologiska relevansen hos såväl Ibsen som Bowie.

Don't sacrifice yourself

sacrifice yourself

surprise yourself

don't sacrifice yourself. (*Sacrifice yourself* Bowie; Sales & Sales 1989)

Hur slutar vi offra vårt eget Jag? Med hjälp av Bowies illustration av hur vi ”drive like a demon from station to station” (*Station to station* Bowie 1976), kan vi inse vikten av besinning i den vansinneskörning vi ägnar oss åt genom falska liv och roller. Vi kan också inse att de sanningar som detroniseringen strävar efter inte är nya sanningar, bara *andra sorters* sanningar inom samhällets domäner. *Surprise yourself*, eller Bowies vädjan om hur vi genom det inre mötet, kan bränna det som vi är (eller *inte* är), då kan vi vakna upp ur reifikationens fångenskap, och se människan bakom masken men också vår egen skuld i det hela och på så sätt möta en tillvaro av mening. Här ser vi en tydlig illustration på hur vi kan undvika reifikationen av Självet och den viktiga tanken att det aldrig går att fullständigt utplåna människan. Trots det nihilistiska samhället, har vi också känslor av förvirring, frustration, vanmakt och kaos, som hela tiden är närvarande och pockar på uppmärksamhet. I detta sökande efter mening och Själv, menar jag att det inte bara är forskningens eller Bowies, utan alla medmänniskors skyldighet, att göra sitt bästa för att skänka mening (så långt man har hittat den själv) och förståelse för de existentiella frågor som finns där, under ytan av lögn och självbedrägeri. På så sätt kan man inte komma undan sitt medmänniskliga ansvar.

Sociologin är bunden till vetenskaplig förankring och är därför inte lika fri som litteratur, musik eller annan konst. Ändå vill jag hävda att man måste fokusera minst lika mycket på visioner om vart alla beskrivningar, analyser eller förändringar ska ta vägen. Annars blir det som ett pussel vars sista bit saknas. Det ska inte spela någon roll vilken disciplin man säger sig tillhöra, då disciplinen att vara människa står över alla andra formella titlar.

How do you teach somebody how to access what is relevant or not relevant to their lives? [...] It needs somebody helping guide you how to make your option, how you decide on what things to leave out of your life, and what things you bring in to your life. (Intervju i Dansk TV 2002; Hr. Vinterberg & Mr. Bowie 2017)

I mina ögon är det egentligen det *enda* syftet med sociologi, och annan vetenskap; att tala till människan med en önskan om att hjälpa. Denna önskan om att hjälpa har Bowie, vilket också är hans främsta bidrag till sociologin, och till oss. Ali & Wallace uttrycker det väldigt träffande, när de säger att när vi hör Bowies röst, så hör vi inte något auktoritativt ’Bowiebudskap’. Istället hör vi en identitet, variation och kultur i vardande. Och allra ytterst hör vi oss själva – vårt eget svar på det oidentifierbara (i Devereux et al. 2015). Alternativet

blir annars en verklighet präglad av hur Hjalmar frågar sin hustru Gina om hon inte varje dag har ångrat det när av lögner hon spunnit in honom i, likt en giftig spindel, och Gina svarar: ”Åh, snälla Ekdal, jag har ju haft fullt upp med att tänka på huset och alla dom dagliga bestyren” (ur *Vildanden* Ibsen 1988:240).

Låt mig avsluta med att påvisa kraften hos Bowies sociala engagemang och påverkan på såväl individ som samhälle i hans strävan att rasera den sociala illusionen. Dagen efter hans död twittrade det tyska utrikesdepartementet och tackade Bowie för hans hjälp att riva muren (German Foreign Office 2017). Bakgrunden till detta är en konsert i Berlin 1987, då Bowie säger på tyska ”Vi skickar våra bästa hälsningar till våra vänner på andra sidan muren” och sjunger ’Heroes’ (www.youtube.com 2017). Denna enkla hälsning blir startskottet för två kvällar av kravaller med människor på andra sidan muren som jublar, omfamnar varandra och skanderar orden ”*Mauer weg!* Fyra dagar senare krävde USA:s president Ronald Reagan att muren skulle rivas (Norberg 2017).

I, I will be king
And you, you will be queen
Though nothing will drive them away
We can beat them
just for one day
We can be Heroes just for one day
Maybe we’re relying, then you better not stay.
But we could be safer, just for one day.
We can beat them, just for one day.
We can be heroes. Just for one day.” (*Heroes* Bowie 1977)

Noter

1 Ibsens drama *Vildanden* kommer inte att analyseras specifikt utan materialet kommer enbart att behandla Bowies textverk. Ibsen utgör mer ett slags fundament till livslögnens problematik, som synliggörs med hjälp av Bowie.

2 På originalspråket norska definieras livslögn som 'en illusion eller et selvbedrag som står sentralt i en persons oppfattelse av seg selv og sitt liv og virke' (<http://no.wikipedia.org> 2017). På svenska definieras det som 'en lögn på vilken någon bygger (och framlever) sitt liv' (www.saob.se 2017).

3 Persona är ett begrepp som psykologen Carl Jung beskrev som den "roll" individer spelar i sociala sammanhang, alltså det beteende som de visar upp för omvärlden – "en sorts mask som är konstruerad dels för att göra ett intryck på andra, och dels för att dölja individens sanna natur". (<https://sv.wikipedia.org>, 2017)

4 Livslögnen blir en mask som används för att undfly obehagliga, eller ofrånkomliga realiteter i verkligheten (Törnqvist i Ibsen 1988:7).

5 Nihilism (från latinets *nihil*; ingenting) är en filosofisk position som argumenterar för att existensen är utan objektiv mening eller intrinsiskt värde (egenvärde, inneboende värde) (<https://sv.wikipedia.org>, 2017).

6 Sartres definition på livslögn är självbedrägeri och Ond tro. Genom att dela upp sig i två existentiella former (omedvetna eller medvetna) i en krissituation, blir individen sin egen motståndare. "Genom att ljuga för sig själv, genom att rädda sig undan sin egen misstanke om att man är galen – blir människan [...] samtidigt oförmögen att förstå att han är utsatt för ett bedräger" (Trondman 1999:208).

Ond tro symboliseras också av en avsaknad av mod, och kurage, inför sanningen, eller verkligheten, menar Sartre, vilket gör den 'klibbig' "den typ av oförverkligat vara som hotar oss. Det klibbiga låter sig fattas som det jag saknar" (op.cit.:210). Här ser vi även likheter med Frogner (2017), som likt Sartre pratar om feighet, eller nedrighet - det nedriga, eller det fega i att inte våga se sanningen i vitögat och ta dess konsekvenser.

7 Hegemoni, enligt Gramsci, bygger på att ett dominerande skikt i samhället behåller sin ställning genom att de som domineras accepterar rådande ordning. Ur de härskandes hegemoni kommer och överförs värderingar till de dominerade, vilka i sin tur tolkar, och accepterar, dessa värderingar som sunt förnuft. Det handlar således om dominans över kulturen, snarare än över ekonomin och politiken. Dominansen råder även över attityder och förhållningssätt, och bestämmer på så sätt normerna i samhället (<https://sv.wikipedia.org> 2017)

8 Reifikation (från tyskans *Verdinglichung*, bokstavligen "förtingligande") är betraktandet av människor som om de vore ting, och betraktandet av sociala relationer som relationer mellan ting. Begreppet är centralt inom den marxistiska teoribildningen (<https://sv.wikipedia.org>).

9 Individen leds till att följa en majoritet av värderingar, sanningar eller normer, som faktiskt inte existerar. Eftersom man tror att alla andra har 'förstått' något viktigt, som man själv är okunnig om, avstår man från att ifrågasätta av rädsla att framstå som dum (Rydgren i Edling & Rydgren 2015:32).

Litteraturförteckning

- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2009). *Reflexive methodology New vistas for qualitative research*. Los Angeles: SAGE.
- Azarian, R. Daoud, A. & Larsson, B. (2014). *Ekonomisk sociologi - en introduktion*. Stockholm: Liber.
- Bowie, D & Eno, B. (1979). Look back in anger. *Lodger*. Montreaux/New York: RCA Records.
- Bowie, D & Gabrels, R. (1989). I can't read. *Tin Machine*. Montreaux / Nassau: EMI.
- Bowie, D & Gabrels, R. (1997). Dead man walking. *Earthling*. New York: BMG.
- Bowie, D & Gabrels, R. (1997). Seven years in Tibet. *Earthling*. New York: BMG.
- Bowie, D. & Eno, B. (1979). Fantastic Voyage. *Lodger*. Montreaux/New York: RCA Records.
- Bowie, D. & Eno, B. (1995). Hallo Spaceboy. *I.Outside*. Schweiz: BMG.
- Bowie, D. & Eno, B. (1997). I'm afraid of Americans. *Earthling*. New York: BMG.
- Bowie, D. & Pop, I. (1983). China girl. *Let's dance*. New York: EMI.
- Bowie, D. ([2016] 2017). No plan. *No plan*. New York: Columbia Sony.
- Bowie, D. (1969). Cygnet committee. *David Bowie*. London: Philips (UK) Mercury (US).
- Bowie, D. (1969). God knows I'm good. *David Bowie*. London: Philips (UK) Mercury (US).
- Bowie, D. (1969). Unwashed And Somewhat Slightly Dazed. *David Bowie*. London, Philips (UK) Mercury (US).
- Bowie, D. (1969). Wild Eyed Boy from Freecloud. *David Bowie*. London: Philips (UK) Mercury (US).
- Bowie, D. (1970). The man who sold the world. *The man who sold the world*. London: Mercury Records.
- Bowie, D. (1970). The Width of a Circle. *The man who sold the world*. London: Mercury Records.
- Bowie, D. (1971). Andy Warhol. *Hunky Dory*. London: RCA Records.
- Bowie, D. (1971). Changes. *Hunky Dory*. London: RCA Records.
- Bowie, D. (1971). Life on Mars. *Hunky Dory*. London: RCA Records.
- Bowie, D. (1971). Quicksand. *Hunky Dory*. London: RCA Records.
- Bowie, D. (1972). Starman. *The Rise and Fall of Ziggy Stardust and the Spiders from Mars*. London: RCA Records.
- Bowie, D. (1974). 1984. *Diamond Dogs*. London/Hilversum: RCA Records.
- Bowie, D. (1976). Station to Station. *Station to Station*. Los Angeles: RCA.

- Bowie, D. (1977). *Heroes. Heroes*. Berlin: RCA Records.
- Bowie, D. (1980). *Ashes to ashes. Scary monsters (and super creeps)*. New York: RCA Records.
- Bowie, D. (1980). *Scary Monsters (And Super Creeps). Scary Monsters (And Super Creeps)*. New York: RCA Records.
- Bowie, D. (1993). 'Jump they say'. *Black tie white noise*. Montreux/Los Angeles: Savage.
- Bowie, D. (1997). *Telling lies. Earthling*. New York: BMG.
- Bowie, D. (2002). *Sunday. Heathen*. New York: ISO/Columbia.
- Bowie, D. (2003). *Looking for water. Reality*. New York: Columbia.
- Bowie, D. (2016). *I can't give everything away. Black Star*. New York: ISO/Columbia.
- Bowie, D. (2016). *Lazarus. Blackstar*. New York: ISO/Columbia.
- Bowie, D; Eno, B & Alomar, C. (1979). *D.J. Lodger*. Schweiz: RCA Records.
- Bowie, D; Eno, B & Gabrels, R. (1995). *Voyeur of Utter Destruction (As Beauty). 1. Outside*. Schweiz: BMG.
- Bowie, D; Gabrels, R & Plati, M. (1997). *The last thing you should do. Earthling*. New York: BMG.
- Bowie, D; Gabrels, R. & Plati, M. (1997). *Looking for satellites. Earthling*. New York: BMG.
- Bowie, D; Sales, H & Sales, T. (1989). *Sacrifice Yourself. Tin Machine*. Montreaux & Nassau: EMI.
- Carlbaum, S. (2012). *Blir du lönsam lille/a vän+ Diskursiva konstruktioner av framtida medborgare i gymnasier reformer 1971 - 2011*. Umeå: Umeå universitet. Statsvetenskapliga institutionens skriftserie 2012:2 Print & Media.
- Cinque, T., Moore, C. & Redmond, S. (Red.). (2015). *Enchanting David Bowie Space/Time/Body/Memory*. New York London New Delhi Sydney: Bloomsbury.
- Coser, Lewis, A. (1963). *Coser (ed) Sociology Through Literature. An Introductory Reader*. London, Tokyo, Sydney, Paris: Prentice Hall International Inc.
- DAVID BOWIE: Hr.Vinterberg & Mr. Bowie. (den 20 04 2017). <https://www.youtube.com/watch?v=OmGdcSoTvvk&t=458s>.
- Devereux, E., Dillane, A. & Power, M. (2015). *David Bowie: Critical Perspectives*. New York: Routledge.
- Edling, C. & Rydgren, J. (Red.). (2015). *Sociologi genom litteratur Skönlitteraturens möjligheter och samhällsvetenskapens begränsningar*. Lund: Arkiv förlag.
- Engdahl, E. (2009). *Konsten att vara sig själv*. Malmö: Liber.
- Engdahl, O. & Larsson, B. (2011). *Sociologiska perspektiv. Grundläggande begrepp och teorier*. Lund: Studentlitteratur.

- Flisbäck, M. (2014). *När livet går bort, när livet kommer till. Existenssociologiska betraktelser av konstnärligt arbete, familjebildning och anhörigförlust*. Lund: Studentlitteratur.
- Frogner, A. (den 09 10 2017). <http://www.klikk.no>. Hämtat från <http://www.klikk.no/kvinneguiden/helse/derfor-trenger-vi-livslognen-2570314>.
- German Foreign Office. (den 06 04 2017). Good-bye, David Bowie. You are now among #Heroes. Thank you for helping to bring down the #wall. . <https://twitter.com/GermanyDiplo>.
- Giddens, A. & Sutton, P. W. (2014). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Gustafsson, L. (1978). *Språk och lögn: En essä om språkfilosofisk extremism i Nittonde Århundradet*. Stockholm: Albert Bonniers Förlags arkiv.
- Hannula, M. (2005). *Allt eller inget Kritisk teori, samtidskonst och visuell kultur*. Göteborg: Konstnärliga fakulteten vid Göteborgs Universitet .
- Hewitt, P. (2012). *Bowie - album by album*. Bath: Palazzo Editions LTD.
- <http://no.wikipedia.org>. (den 23 02 2017). Hämtat från <https://no.wikipedia.org/wiki/Livsl%C3%B8gn>.
- <https://sv.wikipedia.org>. (den 20 11 2017). Hämtat från <https://sv.wikipedia.org/wiki/Hegemoni>.
- <https://sv.wikipedia.org>. (den 03 11 2017). Hämtat från [https://sv.wikipedia.org/wiki/Reifikation_\(Marxism\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Reifikation_(Marxism)).
- <https://sv.wikipedia.org>. (den 06 11 2017). Hämtat från <https://sv.wikipedia.org/wiki/Nihilism>.
- <https://sv.wikipedia.org>. (den 22 11 2017). Hämtat från [https://sv.wikipedia.org/wiki/Persona_\(psykologi\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Persona_(psykologi)).
- Ibsen, H. (1988). *Gengångare Vildanden*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Inoue, S. (1985). A Choice of Nightmares: On Joseph Conrads Heart of Darkness. *Studies in Symbolic Interaction Vol.6*, 335 - 349.
- Jameson, F. (1961). *Sartre The origins of a style*. New Haven: Yale University Press.
- Jameson, F. (1981). *The Political Unconscious*. London och New York: Routledge.
- Jameson, F. (1990). *Signatures of the visible*. New York & London: Routledge.
- Jameson, F. (1996). *Late Marxism*. London: Verso classics.
- Johansson, P. (2007). Svarta och vita lögn. *forskning & framsteg*.
- Jørgensen, M & Phillips, L. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. London: Sage.
- Kamler, B & Thomson, P. . (2006). *Helping doctoral students write. Pedagogies for supervision*. . London: Routledge.

- Lukács, G. (1923 [2017]). *Historia och klassmedvetande Studier i marxistisk dialektik*.
http://www.marxistarkiv.se/klassiker/lukacs/historia_och_klassmedvetande.pdf.
- Marshall, C. & Rossmann, G.B. (2011). *Designing qualitative research*. Los Angeles: SAGE.
- Miegel, F. & Johansson, T. (2002). *Kultursociologi*. Lund : Studentlitteratur.
- Miles, B. (1980). *David Bowie Black Book: the Illustrated Biography. With Full Discography*.
 New York: Quick Fox.
- Norberg, J. (den 06 04 2017). www.metro.se. Hämtat från
<http://www.metro.se/artikel/s%C3%A5-hj%C3%A4lpte-bowie-till-att-riva-berlinmuren-xr>.
- Ringborg, M. (2015). *Filebos - En nyckel till Platons tankar om Det goda livet, belyst genom grottlignelsen? Södertörn: Södertörns högskola. Institutionen för Kultur och Lärande*.
- Ritzer, G. (2009). *Sociologisk teori*. Malmö: Liber.
- Sandberg, K. (2012). *Sörja för de sina*. Stockholm: Norstedts.
- Sartre, J.P. (1983). *Varat och Intet i urval*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Sartre, J-P. (2002). *Existentialismen är en humanism (Arne Häggqvist övers.)*. Viborg: Nørhaven Paperback A/S.
- Shaw, B. (1981). *The quintessence of ibsenism*. London: Walter Scott.
- Skinnar, J. (2006). *Ibsens Vildanden och 1800 - talets familjedebatt*. Falun: Högskolan Dalarna.
- Strindberg, A. (1902). *Ett drömspel*. www.dramawebben.se.
- Svedjedal, J. (Red.). (2014). *Litteratursociologi Texter om litteratur och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Trondman, M. (1999). *Kultursociologi i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Tweedy, R. (den 22 10 2017). <http://thehumandivine.org>. Hämtat från
<https://thehumandivine.org/2017/10/15/david-bowie-alienation-and-stardom-by-rod-tweedy/>.
- Waldrep, S. (2004). *The Aesthetics of Self-invention*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- www.saob.se. (den 23 02 2017). Hämtat från
http://www.saob.se/artikel/?seek=livsl%C3%B6gn&pz=1#U_L799_122212.

BILAGA

En presentation av studiens corpus bestående av 16 album och 33 sångtitlar. Information om album och sångtexter är hämtade från:

<http://www.davidbowie.com/sound> alla album förutom:

<https://genius.com/albums/David-bowie/1-outside> (album 1. Outside)

<https://genius.com/albums/David-bowie/Earthling> (album Earthling)

<https://genius.com/albums/David-bowie/Blackstar> (album Blackstar)

Space Oddity (David Bowie)

1969

"Unwashed and Somewhat Slightly Dazed"

"Cygnet Committee"

"Wild Eyed Boy from Freecloud"

"God Knows I'm Good"

The Man Who Sold The World

1970

"The Width of a Circle"

"The Man Who Sold the World"

Hunky Dory

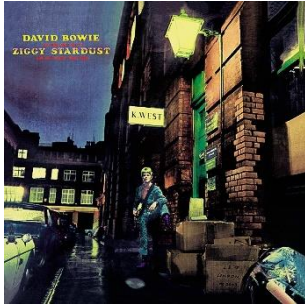
1971

"Changes"

"Life on Mars?"

"Quicksand"

"Andy Warhol"

**The Rise and Fall of Ziggy Stardust and
the Spiders from Mars**

1972

"Starman"

Diamond Dogs

1974

"1984"

Station to Station

1976

"Station to Station"

Lodger

1979

"Fantastic Voyage"

"D.J."

"Look Back in Anger"

Scary Monsters (and Super Creeps)

1980

"Ashes to Ashes"

"Scary Monsters (and Super Creeps)"

Let's dance

1983

"China girl"

Tin Machine

1989

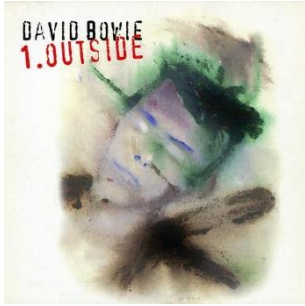
"I Can't Read"

Black Tie White Noise

1993

"Jump they say"

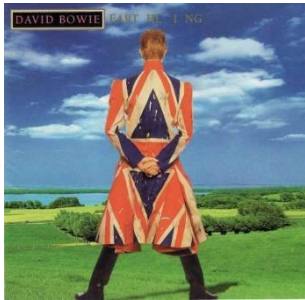

1. Outside

1995

"Hallo Spaceboy"

"Voyeur of utter destruction (As beauty)"

Earthling

1997

"Looking for Satellites"

"I'm Afraid of Americans"

"Telling lies"

"Seven years in Tibet"

"Dead man walking"

"The last thing you should do"

Heathen

2002

"Sunday"

Blackstar

2016

"Lazarus"

"I Can't Give Everything Away"

No Plan (Extended play EP)

Poststunt 2017

"No Plan"

Nedan följer en förteckning över youtubelänkar till musiken.

<https://www.youtube.com/watch?v=14jJoEU-w9I>

<https://www.youtube.com/watch?v=OKMSgZo9c8s>

<https://www.youtube.com/watch?v=vuPGg2T5Lo>

https://www.youtube.com/watch?v=sk5y_AQ9EzQ

<https://www.youtube.com/watch?v=ASitcSAk330>

<https://www.youtube.com/watch?v=stlzam1MRuA>

<https://www.youtube.com/watch?v=Faxx7RN9SrY>

<https://www.youtube.com/watch?v=v--IqqusnNQ>

<https://www.youtube.com/watch?v=ZDO456fG8n4>

<https://www.youtube.com/watch?v=0hSVpFQDaOI>

<https://www.youtube.com/watch?v=sI66hcu9fIs>

<https://www.youtube.com/watch?v=pUGelOOcePs>

<https://www.youtube.com/watch?v=qF7lFHwi3E>

<https://www.youtube.com/watch?v=3tD6FayGPYw>

<https://www.youtube.com/watch?v=OgPUxjOOK-w>

https://www.youtube.com/watch?v=eszZfu_1JM0

Unwashed and Somewhat Slightly Dazed

Cygnets Committee

Wild Wye Boy from Freecloud

God knows I'm good

The width of a circle

The man who sold the world

Changes

Life on Mars?

Quicksand

Andy Warhol

Starman

1984

Station to station

Fantastic voyage

D.J.

Look back in anger

<https://www.youtube.com/watch?v=CMThz7eQ6K0>
https://www.youtube.com/watch?v=_P4uF3hL9po
<https://vimeo.com/61270450>
<https://www.youtube.com/watch?v=rwFOSHtVLeE>
<https://www.youtube.com/watch?v=avJt0SQec0I>
<https://www.youtube.com/watch?v=qttXgkbRppc>
<https://www.youtube.com/watch?v=DqDl9-s5I5s>
<https://www.youtube.com/watch?v=93jo-Yj7ZOM>
<https://www.youtube.com/watch?v=P4ZmjusMjFM>
https://www.youtube.com/watch?v=dL23xQK_4Ks
<https://www.youtube.com/watch?v=ebsyYTzH53g>
<https://www.youtube.com/watch?v=psRoOCVcDKA>
<https://www.youtube.com/watch?v=JUO5p2sHRno>
<https://www.youtube.com/watch?v=RrOonUwNlPc>
<https://www.youtube.com/watch?v=y-JqH1M4Ya8>
<https://www.youtube.com/watch?v=sE1Zcngd3VA>
<https://www.youtube.com/watch?v=xIgdid8dsC8>

Ashes to ashes
Scary monsters (and super creeps)
China girl
I can't read
Jump they say
Hallo spaceboy
Voyeur of utter destruction (as beauty)
Looking for satellites
I'm afraid of Americans
Telling lies
Seven years in Tibet
Dead man walking
The last thing you should do
Sunday
Lazarus
I can't give everything away
No plan